
POLGÁRI JOG

Főszerkesztő :

Dr. MESZLÉNY ARTUR

Szerkesztik :

Dr. BECK SALAMON

Dr. VARANNAI ISTVÁN

Az effektivitás kikötése.

A pengő védelmében kibocsátott szükségrendeletek mélyen belenyulnak a magánjogi jogviszonyokba, nagyfontosságú kérdéseket azonban teljesen nyitvahagynak. Így még a mai napig sem intézkedik jogszabály arról a gyakorlati kérdésről, hogy a belföldi adós belföldi hitelezőjének effektíve kikötött külföldi valutakövetelését pengőben joghatályosan visszafizetheti-e, vagy sem. A 6900/1931. M. E. rendelet 3. §-a csak a rendelet hatálya (tehát transfermoratórium) alá eső kötvények és záloglevelek kibocsátásának alapjául szolgáló kölcsönök tekintetében rendelkezik (pengő letétbehelyezés), egyébként marad mindenben az eddigi létszeg jogállapot: külföldi fizetési eszközökben fizetéseket csak a Magyar Nemzeti Bank hozzájárulásával szabad teljesíteni, illetve a bank halasztást adhat, amelynek tartama alatt nincs késedelem, nincs perlés és végrehajtás, de nem állapítható meg az adóssal szemben a fizetések megszüntetésének ténye sem.¹⁾

Mindaz bölcs és helyeselhető intézkedés az *adóso*k védelmében, de vajjon nyernek-e oltalmat a hitelezők is? Nem osztjuk u. i. azt a nézetet, hogy a hitelező mindenkor és minden körülmények között a gazdaságilag erősebb fél. Ilyen intranszigiens nézetet csak azok vallhatnak, akik nem ismerik fel, hogy a legtöbb hitelező egyúttal adósi pozíció is tölt be. Ha a kormányzat ezt a kettős szerepet világosan meglátta és szükségesnek tartotta az intézkedést a hosszú lejáratu kölcsönöket közvetítő pénzügyintézetek jogügyletei te-

¹⁾ 4550/1931. M. E. 4. §. és 5. §.

kintetében, akkor ez a kettős jogállás nem hagyható figyelmen kívül más hitelezőnél sem.

A támadás központjába a hitelező effektív valutakikötése került. Még a nacionalizmus érveivel is hadakoznak ellene. Arra hivatkoznak, hogy az effektív valutakikötés hazafiatlan cselekedet, mert vele a hitelező elárulja bizalmatlanságát a pengővel szemben. Némely külföldi jog²⁾ analogiájára követelik, hogy az effektív valutakikötés érvényessége ne ismertessék el.

Bármily sokra becsüljük is a hazafiasságban rejlő nagy erkölcsi értékeket, mindenképen károsnak tartjuk és elnezzük, hogy a nemzetközi gazdasági élet vérkeringésébe ezen a címen beavatkozás történjék. Nézetünk szerint egy ilyen jogszabálynak semmi valutavédelmi hatása nem volna. A pénz nemzetközi értékelésének hullámozását jogszabályokkal megakadályozni nem lehet, nemcsak azért, mert a hazai pénz az országhatárokon túl közönséges kereskedelmi árucikk, amely a kereslet és kínálat törvényeinek van alávetve, hanem azért sem, mert a valuta jegybanki fedezete, helyesebben az ércanyagának értékelése a világtermelés eredményeihez képest szakadatlanul fluktuál. Sohasem lesz tehát megvalósítható Fichte eszméje, aki *Der geschlossene Handelsstaat*-jában bődoraboknak, mint állandó értékű pénznek kibocsátását hozta javaslatba.³⁾ Örök utópia marad ez a gondolata, noha *Der geschlossene Handelsstaat*-jának alapeszméi (szigorú vámsorompók, az import lehetőleg teljes kizárása stb.)⁴⁾ talán még soha oly gazdaságpolitikai realizások nem voltak, mint éppen napjainkban.

Mindaddig tehát, míg a legjobb valuta értékingadozása sem gátolható meg, minden hitelezőnek módot kell nyújtani ahhoz, hogy az értékingadozás veszélye ellen az effektivitás kikötésével védekezzen. A hitelezőnek ezen jogát a fennálló szükségrendeletek sem érintették, mert csak a külföldi fizetési eszközeinkben való fizetéseket kötik a Nemzeti Bank hozzájárulásához.⁵⁾ Az viszont teljesen illogikus álláspont volna, hogy a kikötés érvényessége még a szükségrendeletek hatálya alatt létrejött ügyleteknél is elismertessék, azonban a bírói jogsegély nyújtása megtagadtassék. Ezen álláspont hívei indokul azt hozzák fel, hogy az effektivitás kikötése lényegében valorizációs célokat szolgál, amit az aranypengő bevezetése feleslegessé tett.⁶⁾ Amde a kül-

²⁾ Angol váltótörvény 72. §., Hollandi Kt. 156. §., Szerb Kt. 119. §.

³⁾ Dr. A. Menger: *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag* 33.

⁴⁾ Gide und Rist: *Geschichte der volkw. Lehrmeinungen. Der Staatssocialismus.* 479. s.

⁵⁾ 4550/1931. M. E. 4. §.

⁶⁾ Dr. Munkácsi Ernő cikke: *Pester Lloyd* 1932. febr. 13.

földi valuta effektív kikötésének az esetek túlnyomó részében nem a valorizáció, hanem a fedezeti elv megvalósítása a célja. A hitelező kettős szerepe követeli meg ugyanis a rendes kereskedői gondosságot, hogy a saját adósságait ugyanazon feltételek kikötése mellett fedezze le, mint amiknek alatt neki nyújtottak hitelt. A hitelező mérlege akkor van egyensúlyban, ha a saját tartozásainak idegen pénznevei az ellentételek idegen pénznemeivel azonosak. Egyedül az aranypengő kikötése kellő garanciát tekintetben nem nyújthat, mert annak árfolyama kizárólag a színarany londoni jegyzéséhez fog igazodni, a hitelező tartozásainak összege azonban a különböző idegen valuták árfolyamingadozásaihoz képest változik.⁷⁾

Nem lehet döntő érv az sem, hogy a hitelező a külföldi valutát úgyszólván beszolgáltatni köteles a Nemzeti Bankhoz. A fennálló jogszabályok értelmében ugyanis mentesítés kérhető azon a címen, hogy a külföldi fizetési eszközökre a bejelentőnek oly szükséglet fedezése céljából van szüksége, amelynek mellőzése a gazdasági élet folytonosságát, vagy létérdekét veszélyezteti.

Alapos jogászai érveléssel arra is történik hivatkozás, hogy az effektív külföldi valutákban történt kikötések a pénztartozások zártfajú kötelmét alkotják, amelyek teljesítése a tilalmak, illetve a Nemzeti Bank elutasító magatartása következtében adósra nézve subjektíve lehetetlenné vált.⁸⁾ A legújabb kor klasszikus jogászaik vallják e felfogást. Goldschmidt a valóságos lehetetlenülés esetén,⁹⁾ Windscheid már akkor, ha külföldi valuta csak nehézségek árán szerezhető be,¹⁰⁾ Grossschmid pedig, ha a kikötött pénzfaj nem kapható¹¹⁾ — hatályavesztettnek mondják a kikötést. Grossschmid azonban nyomban hangsúlyozza, hogy ily esetekben a lehetetlenülés nem magára a teljesítésre, hanem annak csupán módoszatára vonatkozik. Ebből a rendkívül éles meglátásból következik aztán, hogy ily esetekben nem alkalmazható a kötelmi jognak a teljesítés lehetetlenülésére vonatkozó szabályai,¹²⁾ hanem a pénztartozást úgy lehet (és kell) teljesíteni, mintha nem volna az effektivitás kikötése. Grossschmid szerint a tétel áll *időleges* lehetetlenülés eseteiben is. Ilyenkor a hatály *szünetel*.¹³⁾

E tantételek feltétlen alkalmazása azonban nem vezet

7) 6970/1931. M. E. rendelet.

8) Dr. Munkácsi Ernő i. c.

9) Handbuch des Handelsrechts S. 1150. 26/a.

10) Lehrbuch d. Pandektenrechts 1891. II. 23.

11) Fejezetek II. K. 97. §. 15. jegyzet.

12) M. M. T. 1145—1147. §§.

13) Fejezetek II. K. 101. §. 18. b.

mindig igazságos megoldásra. Jelesül, ha a hitelező érvényesíti követelését, válságos időkben, akkor helyesen vehető ellene a lehetetlenülés kifogása, de ha az adós önként kívánt — a kikötés figyelmenkívül hagyásával — teljesíteni, ezzel esetleg hitelezőjét a teljes dologi biztosítéktól megfosztani, szerintünk nem hivatkozhatik a hatály szünetelésére. Dogmatikailag ugyan különösnek látszik az az incongruentia, hogy az adós ne szabadulhasson a kötelemből annak teljesítése által, amit tőle a hitelező jog szerint követelhet, de ne feledkezzünk meg arról, hogy válságos időkben élünk és krízisben a magánjogi dogmák sem állhatnak meg változatlanul. Az a hitelező, aki válságos időkben hajtja be követelését, a saját veszélyére cselekszik és sérelemről nem panaszkodhatik.¹⁴⁾ Azonban azzal az adóssal szemben, aki törvényes védelmet¹⁵⁾ kihasználva igyekszik a kötelemből szabadulni, a hitelező még válságos időkben is hivatkozhatik ama régi jogszabályra, amelyet még a francia törvénykönyv sem tartott elavultnak: „A hitelezőt nem lehet más, mint a tartozó dolog elfogadására kényszeríteni, habár egyentő, vagy nagyobb dolog ajánlatik is.”¹⁶⁾

El kell azonban ismerni, hogy az adósnak döntő fontosságú gazdasági, üzleti és pénzügyi érdekei követelhetik meg, hogy — az effektív valutában kikötött — tartozásai még a válságos idő alatt egyenlítettessenek ki. (Pl. tehermentesítési kötelezettség.) Ily esetekben pedig az adóssra nézve volna méltánytalan, ha kötelme alól pengőfizetéssel nem szabadulhatna. A probléma gazdasági és pénzügyi jelentősége tehát nyilván túlhaladja a magánjog kereteit és azt egyedül a civiljog dogmatikájával igazságosan és méltányosan megoldhatónak nem tartjuk.

Az állami omnipotentia ugyanis kétségtelenül megtiltja, illetve korlátozhatja a külföldi fizetési eszközökben való fizetéseket, csak hogy a kormányzat nem hunyhat szemet ama gazdasági következmények előtt, amiket ezen intézkedések a hitelezői, illetve adósi pozíciókban okozhatnak. Ha a pénzügyi válság lezajlása után a pengő netán nem nyerné vissza eredeti külföldi értékelését, úgy a krízis gazdasági eredménye az lesz, hogy nagy eltolódások állanak elő az üzleti felek előnyére, illetve hátrányára. Nem volna igazságos, hogy az árfolyamkülönbözet minden előnyét az egyik, minden hátrányát a másik fél viselje. Még a kár megosztás elvét sem tartanók méltányosnak, mert a jogállam eszméjéből az következik, hogy ha a közérdek paran-

¹⁴⁾ Volenti non fit iniuria.

¹⁵⁾ Pengő = aranypengő.

¹⁶⁾ Code Civil 1243. §. és M. M. T. K. 1243. §.

csolta pénzügyi intézkedés a polgárok vagyonában kárt okoz, annak következményét az állam viselje. A forgalmi korlátozások és fizetési tilalmak a pénz értékállandságának megmentése céljából az összesség érdekében adattak ki, az esetleges károk megtérítését is közteherviselés alakjában mindenkinek vállalnia kell. A kártérítés kérdésének megoldása végeredményben tehát a *pénzügyi politika* feladata leend.¹⁷⁾

A tárgyalt kérdés különben még azért is túlnő a magánjog határain, mert gazdaságilag nagy jelentőségű üzletágak lételemjái függnek az effektív kikötés jogi sorsától. Eltekintve u. i. a túlnyomó részben külföldi vonatkozású jelzálogkölcsönöktől és hosszú lejáratú kötvényektől, a különböző biztosítási-, takarékbetéti- és más közönséges kölcsönügyleteknél állandóan alkalmazzák az effektivitási klauzulát. Ez utóbbi ügyletek a hazai hitelezők és hazai adósok között jönnek létre és életbevágóan fontos közgazdasági érdekek, hogy a jövőben is akadálytalanul létrejöhessenek. Ezek az üzletágak azonban teljes jogbiztonságot követelnek, különben elsorvadnak és kipusztulnak. A hitelezők csalódása halálos csapást mérne az ú. n. valutabiztosításokra, valutatakarékbetétekre, és hasonló üzletágakra. A hitelezők bizalmát már úgyis a minimumra csökkentette az állam valorizációs politikája, féltő gonddal kell tehát örködni és intézményesen biztosítani, hogy a megrendült bizalom teljesen meg ne szűnjék és vele el ne tűnjék a kapitalista gazdálkodásnak éltető eleme is: a hitel.

Ifj. Dr. Nagy Dezső.

JOGALKOTAS.

Doroghi Ervin részvényovella-tervezete.

Az igazságügyminisztérium részéről nemrégiben közzétett részvényjogi törvénytervezet felől véleményadásra felkért szakértérfiak között *Doroghi Ervint* már eleve különös súly és figyelembevétel illette meg, egyéni kimagasló kvalitásai mellett főképp azért, mert az idevágó kérdésekkal elméletileg és különösképp de lege ferenda is évtizede már, hogy a legbehatóbban foglalkozik, s mert a részvénytársaságok magánéletébe, belső strukturájába, küzdelmeibe és célkitüzéseibe oly sokoldalú és mélyreható bepillantásokra tehetett szert, aminökkel más prominensebb magyar jogász

¹⁷⁾ Ugyanakkor, amikor likvidálásra kerül a 690/1931. M. E. rendelettel létesített Külföldi Hitelezők Alapja.